

РЕЦЕНЗІЯ на монографію Е. Б. Сімакової-Єфремян «Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика»

Актуальність теми монографічного дослідження, поданого на рецензування, сумнівів не викликає і пояснюється декількома обставинами.

По-перше, динаміка злочинності, зміни її структури і характеру, поява нових та особливо небезпечних форм злочинної діяльності в сучасних умовах ставлять перед наукою завдання, спрямовані на розроблення новітніх прийомів, методів і засобів протидії таким кримінальним явищам. Тому оптимізація процесу досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, судового розгляду справ у інших видах судочинства за допомогою застосування різних форм спеціальних знань, у тому числі й під час проведення комплексних судово-експертних досліджень, обумовлена перш за все потребами практики і є важливою проблемою, яка постає сьогодні як перед криміналістикою, так і теорією судової експертизи.

По-друге, реформування кримінального процесуального законодавства, правоохоронної та судової систем, адаптація законодавства України до європейських стандартів передбачає впровадження в практику нових

сучасних наукових розробок, спрямованих на оптимізацію судово-експертної діяльності, зокрема, зумовлює необхідність розроблення теоретичних і методологічних засад комплексних судово-експертних досліджень, вивченню яких і присвячена надана на рецензування монографія¹.

По-третє, на сьогодні у вітчизняній криміналістиці відсутні спеціальні монографічні праці з цієї проблематики. На жаль, чимало проблемних питань, які мають місце в галузі теорії та методології комплексних судово-експертних досліджень, сьогодні не дістали свого вирішення. Тому, звичайно, актуальною є необхідність заповнення прогалів у наукових працях теоретичних та практичних наявних на сьогодні проблем методологічних, процесуальних і організаційних засад залучення судового експерта до проведення комплексних судово-експертних досліджень, проблем нормативно-правового регулювання питань призначення та проведення комплексних судових експертиз, пропозиції із удосконален-

¹ Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2016. 456 с.

ня законодавства з метою їх вирішення. Зрештою, автор монографії досить переконливо доводить наукову і практичну значущість обраної нею теми дослідження, виявивши, що ця проблема комплексно спеціально не досліджувалась.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в монографії, забезпечена філософськими категоріями теорії пізнання, загальнонауковими методологічними підходами, використанням сучасних даних права, логіки, спеціальних методів пізнання, системно-структурного, логічних, статистичних, соціологічних та інших методів дослідження.

Подана робота є ґрунтовним монографічним дослідженням, наукова достовірність якого обумовлена значною мірою й тим, що автор проаналізував представницький бібліографічний та емпіричний матеріал. Про діапазон вивчення автором наукових підходів до складників сформульованої у роботі наукової концепції говорить список використаних літературних джерел, який нараховує 527 позицій. Наукові положення монографії спираються на дані вітчизняної статистики Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, МВС України; дані анкетування судових експертів, аналіз судової, слідчої та експертної практики і судової статистики. Враховано аналіз чинного та проектного законодавства України й зарубіжних країн, узагальнення результатів анкетування, власного досвіду судово-експертної діяльності з 1985 р.

Наукова новизна монографії визнається як самою постановкою проблеми, так і здійсненим науковим пошуком щодо формування теоретичних і методологічних засад комплексних судово-експертних досліджень. Запропонована робота являє собою перше у вітчизняних джерелах комплексне монографічне дослідження із розглядуваної проблематики. В ній висвітлено цілу низку наукових положень і практичних рекомендацій, які спрямовані на оптимізацію судово-експертної діяльності.

Архітектоніка роботи дозволила автору послідовно та загалом повно викласти питання, які становили мету дослідження. Монографія складається з передмови, чотирьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження становить 455 с., з них основного тексту 283 с., додатки на 124 с.

Робота логічно побудована – спочатку розглянуто теоретичні засади комплексних судово-експертних досліджень, проведено аналіз інтеграційних процесів, що відбуваються в судовій експертизі, виявлено їх основні тенденції, розроблено класифікаційні питання та систематику цих досліджень. Далі охарактеризовано сутність комплексних судово-експертних досліджень за предметом інтеграції спеціальних знань, їх завдання, об'єкти, суб'єкти, методологічні засади їх проведення. Запропоновано шляхи удосконалення цього виду судово-експертної діяльності та вирішення проблем науково-методичного забезпечення й нормативно-правового регулювання питань призначення

і проведення комплексних судових експертиз.

Підсумком проведеного дослідження можна вважати формування теоретичних, методологічних, організаційних та процесуальних засад призначення і проведення комплексних судово-експертних досліджень.

Є всі підстави стверджувати, що ми маємо оригінальний, суттєвий і сучасний внесок у науку криміналістику, теорію та практику судової експертизи.

Належно висока позитивна оцінка наданої на рецензування монографії Е. Б. Сімакової-Єфремян все ж таки **не виключає дискусії за окремими її положеннями.**

Отже, оцінюючи в цілому позитивно зміст монографічного дослідження, вважаємо за можливе звернути увагу автора на окремі дискусійні судження, певні внутрішні суперечності, що потребують додаткової аргументації, уточнення або усунення.

1. При дослідженні розглядуваних проблем, на наш погляд, автор стикається з певними складнощами, які пояснюються передусім дискусійністю та відсутністю єдиного поняття «комплексні судово-експертні дослідження», з'ясування його сутності, поняття, ознак та їх видів. Потребують уточнення, зокрема, такі категорії, як «комплексна судова експертиза», «комплексні судово-експертні дослідження» та ін.

2. Заслуговує на увагу дослідження автором підрозділу *1.2. Системний підхід до використання спеціальних знань під час проведення комплексних судово-експертних досліджень.* Поділяємо погляд автора з

того, що формування наукових засад, за якими виокремлюються головні принципи проведення комплексних судово-експертних досліджень, має будуватися на використанні системного підходу. Далі у роботі розглядається систематика судових експертиз (с. 60–61), проте розгляд конкретно комплексних судово-експертних досліджень, на жаль, залишається поза увагою автора. На наш погляд, враховуючи таку систему, потрібно розробити і запропонувати авторське бачення систематики комплексних судово-експертних досліджень.

3. Позитивним у роботі є дослідження автором підрозділу *1.3. Вплив інтеграційних процесів у судовій експертизі на розроблення її класифікацій.* Автор слушно зазначає, що більш корисним для розвитку саме теорії судової експертизи уявляється такий підхід до класифікації судових експертиз, коли вони диференціюються не тільки за видами та експертними спеціальностями, а й за класами та родами: клас → рід → вид → підвид експертизи → експертна спеціальність. З урахуванням сучасного стану інтеграційних процесів, що відбуваються в судовій експертизі, виділення класів є умовним і корисне лише в теоретичному аспекті для виокремлення під час класифікації більш широких груп об'єктів класифікації, які на наступному рівні розподілу диференціюються як супідрядні поняття (с. 96–97).

Далі автор зазначає, що найскладнішим під час розроблення класифікацій судових експертиз є створення супідрядної системи комплексних експер-

тиз. Ця складність пов'язана із тим, що інтеграційним є не тільки об'єкт комплексної експертизи, а й її предмет, завдання, суб'єкт та сукупність методів (тобто спеціальні знання), що застосовуються для вирішення завдань комплексної експертизи шляхом їх комплексування. Саме тому слід мати на увазі, що не тільки комплексний об'єкт визначає підстави для класифікування комплексних судово-експертних досліджень, а й суб'єкт – тобто розподіл першого рівня має відбуватися на підставі виокремлення того суб'єкта (судового експерта), якому належить провідна роль у вирішенні завдань комплексних судово-експертних досліджень.

За зазначеними підставами автором розроблена багаторівнева класифікація комплексних судових експертиз, що проводяться як із залученням фахівців одного відомства, так і міжвідомчих (с. 100–108). На наш погляд, потребує додаткової аргументації позиція автора щодо запропонованої класифікації комплексних судових експертиз.

4. У підрозділі **2.1. Сутність міжгалузевого предмета комплексних судово-експертних досліджень**, аналізуючи предмет цих досліджень, на наш погляд, необхідно звернути увагу на окремі уточнення та доповнення. Предмет комплексних судово-експертних досліджень автором визначається як «фактичні дані (факти та обставини) справи щодо встановлення природи, властивостей, станів **матеріальних об'єктів**, їх родової (групової) належності, джерела походження, а також причин, механізму та умов, за

яких відбулася подія (**явище**), шляхом інтеграційного використання комплексу спеціальних знань із різних галузей науки, техніки, мистецтва тощо, відповідними методами (засобами) в результаті дослідження матеріальних та матеріалізованих носіїв інформації з метою вирішення діагностичних, ідентифікаційних та ситуаційних завдань судової експертизи» (с. 126).

Вважаємо, що у визначенні йдеться не лише про матеріальні об'єкти, що не повною мірою відображає спектр досліджуваної інформації, яка отримується із матеріалізованих джерел, наприклад із документів (реєстрів, актів виконаних робіт тощо) під час проведення комплексних судових економічних та будівельно-технічних досліджень. Крім цього, визначення потребує доповнення в аспекті того, що встановлюються не тільки причини, механізми та умови, за яких відбулася подія (явище), тобто природне явище, а ще й причини, механізми та умови, за яких відбулися процеси (в аспекті технічних або технологічних процесів).

Наведені зауваження, пропозиції та судження стосуються лише окремих проблем дослідження, можуть становити предмет наукової дискусії під час публічного захисту, істотно не впливають на в цілому позитивну оцінку рецензованої роботи.

Висновок: монографія Е. Б. Сімакової-Єфремян «Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика» є самостійною науковою працею, яка вирішує важливу наукову проблему, що має практичну та наукову значущість. За своєю новизною, важли-

вістю, теоретичним рівнем, обсягом та одержаними науковими результатами дослідження має позитивне значення для розвитку доктрини криміналістики, теорії та практики судової експертизи. Робота є завершеним монографічним дослідженням і містить вирішення багатьох важливих проблем теорії та методології комплексних судово-екс-

пертних досліджень, спрямованих на удосконалення слідчої та судово-експертної діяльності.

В. М. Шевчук, доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, професор